

Nella G. Nyczkało

**ІДЕЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ І ПРАЦІ
В ПЕДАГОГІЧНИХ НАУКАХ УКРАЇНИ
(IDEA SPOŁECZEŃSTWA WIEDZY I PRACY
W NAUKACH PEDAGOGICZNYCH UKRAINY)**

*...Każdą działalność, jaką człowiek spełnia,
bez względu na jej charakter i okoliczności,
tzn. każdą działalność człowieka, którą za pracę uznać można
i uznać należy pośród całego bogactwa czynności,
do jakich jest zdolny i dysponowany
poprzez samą swoją naturę, poprzez samo człowieczeństwo¹.*

Jan Paweł II

Як відомо з давніх-давен, „знання” і „праця” є ключовими, найголовнішими категоріями в життєдіяльності людини. Вони тісно взаємопов'язані, постійно взаємовпливають, взаєморозвиваються і набувають нової якості на різних історичних етапах.

Знання є особливою формою духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, що характеризується усвідомленням їх істинності. Знання виражаються у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. До головних соціальних функцій знання віднесено:

— перетворення їх на переконання, що спонукає до практичної дії в усіх сферах життєдіяльності людини;

¹Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, pod red. ks. J. Nagór nego, ks. K. Jeż yn y, Radom 2005, s. 414.

— матеріалізація знань в процесі створення техніки, різних технічних пристроїв і технологічних процесів; їх активний вплив на розвиток нових галузей виробництва;

— знання, як складова світогляду людини, значною мірою впливають на її ставлення до дійсності, духовний розвиток, морально-етичні погляди і переконання, характер особистості;

— знання є одвічним і невичерпним джерелом формування нахилів та інтересів людини, фундаментом і необхідною умовою розвитку її здібностей та обдарувань².

Звертаючись до категорії „праця” наголосимо на її багатовимірності, багатоаспектності, можна сказати, наскрізності в наукознавстві, в усіх науках на різних етапах розвитку людської цивілізації. Не можна знайти жодного енциклопедичного видання (в Україні, Польщі, Великій Британії, Німеччині, США та в інших державах), в яких би ця категорія крізь не аналізувалася призму різних галузей наукового знання та усіх можливих сфер життєдіяльності людини.

Визначення сутності праці є досить широким. Передусім її визначають як свідому, цілеспрямовану діяльність людини, спрямовану на створення суспільно значущих матеріальних і духовних цінностей, необхідних для задоволення потреб особистості й суспільства. Праця — основна форма життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства. Водночас вона є засобом самовираження та самоствердження особистості, реалізації її інтелектуального і творчого потенціалу, досвіду, почуття моральної гідності. До праці людину спонукають різні потреби, інтереси, нахили, почуття обов'язку, відповідальності, що виступають як мотиви.

Наголосимо, що праця передбачає наявність у людини певних знань, умінь і навичок, а також відповідних професійних компетентностей, що постійно збагачуються і розвиваються.

Загальновідомо, що в процесі досягнення результатів праці відбувається особистісне, професійне зростання людини. Ефективність цього процесу залежить від ступеня різнобічності, продуктивності, творчого характеру трудової діяльності людини в різних соціально-економічних сферах³.

Проблеми праці широко висвітлювалися публікаціях таких вчених, як Ф. Тейлор, Ф. Гільберт, І. Сеченов, В. Штерн, В. Бехтерев, Г. Мюнстенберг, О. Ліпман, О. Гастев, Ю. Котелова, К. Платонов, О. Леонт'єв, Б. Ломов, В. Зінченко, Т. Новацький, З. Вятровський, С. Качор, Я. Штумський, І. Більш, Ф. Шльосек та ін.

² Енциклопедія освіти/Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Крeмeнb. - К.: Юрiнком Інтер, 2008. - (707; 1040 с.).

³ Енциклопедія освіти/Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Крeмeнb. - К.: Юрiнком Інтер, 2008. - С. - 707.

Трудова діяльність людини є предметом міждисциплінарного вивчення, зокрема: філософією праці, соціологією праці, економікою праці, педагогікою праці, ергономікою, психологією праці, науковою організацією праці, фізіологією праці, медицина праці тощо.

В Україні активно діяли й нині успішно розвиваються наукові школи, які досліджують питання філософії і соціології праці (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Казміренко, І. Прокопенко та ін.); психології праці (Г. Костюк, Є. Мілерян, В. Моляко, Г. Гончарук, Б. Федоришин, П. Перепелиця, В. Синявський, Н. Побірченко та ін.); ергономіки й наукової організації праці (В. Лоос, Ю. Гільбух, Л. Карамушка, В. Панок та ін.); інженерної психології (О. Чапко, Ю. Трофімов); педагогіки праці (І. Зязюн, В. Мадзігон, М. Боришевський, Л. Лук'янова, В. Радкевич та ін.)⁴.

У процесі праці здійснюються дії, які можуть слугувати елементами аналізу трудової діяльності. Дія розглядається як відносно завершений елемент трудової діяльності, спрямований на досягнення визначеної, проміжної для діяльності в цілому і усвідомленої мети. Як одна із складових ланок у ланцюжку діяльності вона водночас є відносно самостійним процесом. Ознакою самостійності дії є її спрямованість на досягнення свідомо поставленої мети. Зрозуміло, що вона не має власного мотиву, а підпорядковується загальному мотиву праці. Трудові дії науковці класифікують так: за видом психічної діяльності (мнемічні, сенсорно-моторні, перцептивні тощо та за ступенем усвідомленості (вольові, імпульсивні та ін.). За метою дії поділяються на: орієнтувальні, виконавчі, коригувальні та завершальні.

Цілком закономірним є те, що дослідження проблем знання і праці принизує діяльність Національної академії педагогічних наук України, її 10 науково-дослідних інститутів, 6 науково-практичних центрів у регіонах (містах Львові, Харкові, Одесі, Сімферополі, Івано-Франківську та у Києві — 2), Університету менеджменту освіти та інших наукових підрозділів.

Глобалізаційні процеси, динамічні зміни соціально-економічних умов, в яких відбувається життєдіяльність людини в усіх сферах, стрімкий інформаційно-технологічний розвиток, переосмислення ціннісних орієнтирів і стратегій людського буття, нові цивілізаційні виклики і загрози — усе це об'єктивно зумовлює необхідність посилення уваги до дослідження освітянських процесів і прогнозування тенденцій, визначення шляхів інноваційного розвитку України.

У Білій книзі національної освіти України, підготовленій фахівцями Національної академії педагогічних наук, всебічно проаналізовано систему освіти в контексті глобалізаційних тенденцій і викликів часу.

⁴Там само, с. 707-708.

Як зазначає Президент НАН України В. Кремень, людство перебуває на новому етапі розвитку цивілізації — розбудовується інформаційне суспільство, економіка знань. Освіта, віддзеркалюючи соціально-економічні запити, стає вагомим ресурсом у конкуруючих ринкових суспільствах, які пришвидшують інноваційних поступ. Тому сучасна людина у молодшому і зрілому віці об'єктивно змушена бути мобільнішою, гнучкішою, інформованішою, а також критично і творчо мислячою, громадсько активною і відповідальною, а відтак мотивованою до свого розвитку, навчання, освіти⁵.

У контексті глобалізаційних викликів у багатьох країнах постає нова тенденція щодо ціннісного виміру освіти, тобто її значення для окремої людини, суспільства в цілому, економіки тощо. У зв'язку з цим, на думку багатьох учених, її можна розглядати як надання споживачам певних освітніх послуг, а отже, освіта стає товаром, що задовольняє новітні потреби і водночас комерціалізується, перетворюючись на предмет бізнесу.

У Білій книзі наголошено, що особливий виклик це становить для країни, яка, адаптовуючись до загальносвітових процесів, утверджує свою державність, незалежність, національну єдність, нові суспільні відносини, аби виступати рівноправним суб'єктом світо творення заради людського благополуччя. Маючи багаті національні традиції і напрацьовані останніми роками методологічні орієнтири щодо розвитку освіти (пріоритет загальнодержавної суспільної підтримки освіти, переорієнтація на людиноцентристський характер освіти, навчання, виховання, розвиток гармонійної, гуманної, соціально відповідальної особистості тощо). Українська держава шукає оптимальні шляхи входження у загальноцивілізаційний, включаючи освітній, рух зі збереженням і примноженням своїх кращих національних здобутків. Побудова сучасної, разом із тим національноприйнятої системи сприятиме розв'язанню і багатьох внутрішньодержавних проблем людського розвитку⁶.

Автори Білої книги привертають увагу до семи основних якісних ознак освіти:

По-перше, значно більшої освітньої орієнтації на особистість людини як суб'єкта і об'єкта діяльності, тобто до набуття освітою виразнішого людино центрального спрямування.

По-друге, безперервності освіти, здатної забезпечувати різноманітні освітні потреби людини впродовж життя, що потребує системного розвитку формальної (основної), неформальної (додаткової) та інформальної (неофіційної, стихійної) освіти для реалізації в ній різноманітних індивідуальних освітніх траєкторій.

⁵ Біла книга Національної освіти України/Г.Ф. Алексєєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін]; за заг. ред. академіка В.Г. Кременя; НАН України. – К.: ТОВ Інформаційні системи, 2010. – С. 11.

⁶ Там само, с. 12.

По-третє, результативності й зіставлюваності освіти, мірою чого виступають її загальна організація, зміст навчання, сформований на підставі компетентнісного і кредитного підходів, опановані освітні рівні, ступені та кваліфікації.

По-четверте, збалансованості загальної і професійної освіти, обов'язковості і надання кожної з них усім громадянам, що потребує відповідного законодавчого закріплення та формування ключової компетентності «здатності вчитися».

По-п'яте, чутливості освіти до особливих потреб як обдарованої молоді, так і осіб з вадами фізичного й психічного розвитку.

По-шосте, узгодженості і наступності усіх рівнів освіти, починаючи від дошкільного й завершуючи вищою, післядипломною освітою, самоосвітою.

По-сьоме, адекватної управлінської і ресурсної забезпеченості освіти з огляду на її неперервно зростаючу роль та постійне розширення функцій в суспільному прогресі, що потребує реального запровадження державно-громадського управління із залученням усіх зацікавлених сторін і багатоканального, інвестиційно активного фінансування, розвитку автономії й академічних свобод навчальних закладів з усебічним моніторингом якості та доступності освіти⁷.

На розв'язання цих глибинних, фундаментальних і перспективних завдань спрямовані основні напрями досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні, затверджені Загальними зборами НАПН України у 2008 році. Кожний з 31 напрямку пронизаний ідеями знання і праці, підготовки молодого людини до активної життєдіяльності, неперервної освіти впродовж життя⁸.

Звернемося до короткого аналізу результатів окремих досліджень, передусім з філософії освіти. В умовах сучасних процесів модернізації національної освітньо-виховної системи цінними є результати дослідження В. Кременя *«Людиноцентризм як складова філософії освіти»*. Вчений доводить, що важливим його результатом є:

— визначення складових та характеристика сутності концептуальних засад сучасної філософії освіти як багатофункціональної освітньо-виховної системи, провідною ознакою якої є єдність принципів інтелектуального і духовного розвитку особистості в поєднанні з ціннісними смислами освітнього процесу, які відповідають морально-духовним цінностям українського суспільства;

— актуалізація ідеї людиноцентризму як провідної детермінанти дитиноцентризму в освітньому просторі України, що має сприяти соціальному прогресу суспільства, його переходу від локально-стабільного до інтегрального рівня на основі трансформації освіти в напрямі формування у молоді нових системних знань, духовних вимірів та ціннісних мотивів. Дослідник-філософ обґрунтовує

⁷Там само, с. 314.

⁸Основні напрями досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 47 с.

положення про те, що „завдання національної системи освіти й виховання на сучасному етапі розвитку українського суспільства полягають у необхідності охарактеризувати буття людини в її особистісній унікальності шляхом актуалізації педагогічного впливу на неї з метою максимального розвитку її творчих можливостей”⁹.

У контексті всезагального значення проблеми суспільства знань і праці, повернемо увагу до філософського бачення ідеалу людини в розвитку мудрості і знання. В. Кремень зазначає: „Історія освіти є історією перетворення людини в особистість. Це зумовлено тим, що прогрес філософської думки невід’ємний від освітянського процесу. Їх поєднує прагнення надати розвитку людства *розумності*. Що має визначати людину, які достоїнства? Це стало головною проблемою вже у міркуваннях давньогрецьких мислителів, які є повчальними для нашого часу. Висновок, якого вони доходять, — *знання* є головною характеристикою людини, підсумком пізнання, набуття ним інформації про світ”. Знання дає людині право на істину. Якщо це право реалізується, то пізнавальний результат набуває статусу знання, якщо ні, то такий результат оголошується гадкою чи замінюється вірою. Від того, чим все-таки виявляється пізнавальний результат, залежить статус людини”¹⁰.

Наголосимо на винятково важливому значенні положення щодо можливості перетворення знання в мудрість. Філософи зазначають, що властивістю мудрої людини є не тільки поєднання „любові і правди”, володіння „великим розумом”, а й досягнення вміння „досвіду і знання життя”. Але мудрість не може обійтися без знання. Тому виникає проблема: чи кожне знання веде до мудрості? Вирішення цієї проблеми має першорядне значення і для сучасного освітнього процесу, якому властива тенденція *раціональної універсалізації пізнавальної активності*. Це актуалізує проблему особистості, котра прагне і сьогодні до мудрості як умови досягнення істини¹¹. Ми поділяємо висновок, що це помітно „актуалізує проблему особистості”, котра прагне і сьогодні до мудрості як умови досягнення істини.

Чи завжди знання перетворюються в мудрість? Адже навколо цього питання завжди були дискусії. В умовах інформаційно-технологічного суспільства, коли нове знання народжується більш динамічно, ці дискусії не припиняються. Навпаки, вони стають більш гострими й потребують інноваційних підходів у пошуках істини. Ми знаємо дуже багатьох людей (і молодих, і дорослих), голови яких „напхані” знаннями. Але цих людей ніхто не називає мудрими. Чому? Їхні знання

⁹ Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2008 рік. – Київ, 2009. – С. 10.

¹⁰ Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. – Київ: Педагогічна думка, 2009. – С. 365.

¹¹ Там само, с. 366.

є хаотичними, вони не систематизовані, не осмислені, вони ніби знаходяться на збереженні в коморі пам'яті. Відсутність системного осмислення знань, їх засвоєння призводить до невміння їх застосування на практиці й несформованості готовності розвивати їх далі з метою одержання нового знання.

Ще про одне інноваційне дослідження Член-кореспондент НАПН України А.В. Толстоухов, досліджуючи тему *„Соціально-психологічні виміри процесів модернізації українського суспільства„*, обґрунтовує три основні напрями розвитку українського суспільства:

- виховання культурної особистості;
- становлення громадянського суспільства;
- усвідомлення єдності всього людства як передумова подолання глобальної кризи;
- криза політики (зневіра народних мас у діяльності політичних еліт) і криза перспективи (глобалізація та її роль у формуванні настанов і вимог щодо процесів національної модернізації). Вченими висунуто ідею про революційний, а не еволюційний характер викликів сучасної кризової ситуації у світі, яка потребує для свого вирішення справжньої екологічної революції, радикальної зміни світогляду людини, її способу життя¹².

Українські вчені розробляють теоретичні основи та методичні засоби соціально-психологічного супроводу трансформаційних процесів, пов'язаних з реформуванням українського суспільства і системи освіти. Досліджуючи тему, *„Соціально-психологічні засади становлення суб'єкта економічної соціалізаціїГ* (керівник-доктор філософських наук Москаленко В.В.), науковці здійснили теоретико-методологічний аналіз процесу становлення особистості як суб'єкта економічної соціалізації. Створено концепцію становлення суб'єкта економічної соціалізації, виділено основні його складові, визначено систему економічних ціннісних репрезентацій особистості, що зумовлюються внутрішніми індивідуальними особливостями суб'єкта економічної соціалізації. Доведено, що суб'єкт економічної соціалізації є носієм соціально-психологічних відносин, якими він обмінюється з партнерами взаємодії. В результаті цього відбувається організація життєдіяльності як окремого індивіда, так і соціальної спільноти¹³.

З'ясовано, що одним із джерел активності особистості в процесі економічної соціалізації є економічний інтерес. Його розглянуто як сукупність вибіркових, усвідомлювальних, суб'єктивно-оцінкових мотивів економічної соціалізації. Розглянуто економічну суб'єктність в діапазоні „підприємливість-дауншифтинг", де „дауншифтинг" означає відмову індивіда від економічної активності.

¹²Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2008 рік. – С. 46.

¹³Там само, с. 44.

Психологічні та психофізіологічні особливості й закономірності різних етапів професійного становлення досліджують виконавці теми *„Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина-людина»”* (керівник-доктор психологічних наук Кокун О.М.). Професійна спрямованість і компетентність за такими професійно важливими якостями і психофізіологічними властивостями становлення впливають на підготовку людини до праці. Визначено особливості розвитку мислення, уяви, пам'яті, творчих здібностей, комунікативної та конфліктної компетентності, професійної спрямованості та мотивації, саморегуляції, характерологічних, нейродинамічних, темпераментальних та емоційних властивостей на різних етапах професійного становлення фахівця в професіях типу „людина-людина”. Визначено значення кожної із цих складових для становлення фахівця, виявлено особливості та закономірності її розвитку, спільні та відмінні її риси для різних професій, взаємозв'язки кожної складової з іншими¹⁴.

Дослідження *„Освіта як передумова, та чинник інноваційного розвитку українського суспільства”*, здійснене членом-кореспондентом НАПН України В. Огнев'юком, дозволило виявити, що процеси розвитку освіти і формування інноваційної моделі українського суспільства в умовах конкурентного освітнього середовища взаємопов'язані і взаємозалежні. Дослідником виявлено й охарактеризовано основні чинники і закономірності сучасного етапу розвитку освіти в структурі глобалізаційних процесів та долучення вищих навчальних закладів України до Болонського процесу. Привернемо увагу до обґрунтування концептуальних підходів до розробки нового напрямку у філософії освіти — „освітології”, побудованої з врахуванням тенденцій розвитку громадянського суспільства в державі¹⁵.

Підкреслимо також важливе методологічне значення дослідження філософії педагогічної дії, здійснене академіком І. Зязюном. Процес пізнання, як процес осягнення і введення в особистісний досвід передусім знання, виявляє характер теоретичності (оскільки є наслідком узагальнення) і базується на двох взаємно зворотних рівнях — емпіричному і теоретичному. „Сам процес опанування знання і його перехід з одного рівня на інший об'єктивно зобов'язує неухильно дотримуватися правил системної методології як опанування знання, так і його використання в інтересах практики. У свою чергу, в цьому випадку все більш очевидною є неспроможність простої екстраполяції закономірностей інших наук, зокрема й філософії, на педагогіку, дидактику, методику. Теоретичні побудови по-

¹⁴ Там само, с. 50.

¹⁵ Звіт про роботу Академії педагогічних наук України за 2009 рік. – С. 11.

винні стати закономірним результатом узагальнення даних науки і не мусять виводитися безпосередньо із філософських положень (чи положень інших наук)"¹⁶.

Як зазначає цей видатний вчений нашої доби (автор концепції педагогічної майстерності і засновник такого напрямку міждисциплінарних досліджень), наукове пізнання відповідно до системної діалектики „рухається в рамках трьох (принцип тріади) категорій, які виражають три основні ступені в межах кожного з трьох рівнів осягнення істини взагалі (емпіричний-теоретичний — над чуттєвий), коли знання опановується чи в готовому вигляді у формі відкриття, чи у формі інтуїції, тобто „знаючого почуття". Ці три категорії, чи ступені, є одиничне, особливе і всезагальне. Другий і третій ступені можуть розділяти пізнавальні бар'єри, подолання яких означає зміну парадигми мислення, подолання звички мислити за звичкою в певному цілеспрямованні, подолання конформізму мислення"¹⁷.

Ми поділяємо методологічно обґрунтоване положення про те, що використання категорії діалектики і міждисциплінарних понять у сфері педагогіки, дидактики, методики дозволить підняти останні на сучасний рівень розвитку як наукових галузей взагалі, дати дидактикам і методистам використати нетрадиційні засоби, резерви посилення коефіцієнта корисної дії учіння і оцінити їх як засоби, що перебувають у нерозривній взаємодії з сутністю учіння"¹⁸.

Сучасні міждисциплінарні дослідження проблем педагогічної дії зумовлюють необхідність проникнення до їх джерел, до історичного коріння, в якому заховано грандіозні пласти знання про працю людини.

У цьому контексті цінним є дослідження О. Аніщенко, яке присвячено вивченню багатоаспектної проблеми наукової організації праці (НОП) учнів загальноосвітньої і професійної школи в історико-педагогічному контексті"¹⁹. Цікавим є те, що автор простежує розвиток і поглиблення ідей щодо наукових засад НОП з кінця ХІХ-упродовж ХХ ст. із урахуванням досягнень у різних наукових галузях, зарубіжного досвіду, особливостей соціально-економічних умов, методологічних засад, нормативно-правової бази НОП учнів, а також державної політики у галузі освіти на різних історичних етапах розвитку загальноосвітньої і професійної школи.

¹⁶Зя з ю н І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія. – Черкаси: Вид. від ЧПУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – С. 6–7.

¹⁷Там само, с. 7.

¹⁸Там само, с. 9.

¹⁹А н і щ е н к о О.В. Проблема наукової організації праці в історії розвитку педагогічної науки і практики в Україні (кінськ ХІХ–ХХ століття): [монографія]/О.В. А н і щ е н к о; наук. ред. Н.Г. Н и ч к а л о. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2008. – 355 с.

Науковцем здійснено системний аналіз цієї проблеми у педагогічній теорії і практиці в Україні на основі міждисциплінарного підходу. Привертають увагу викладені матеріали щодо тенденцій, особливостей розвитку НОП учнів і педагогів у загальноосвітній і професійній школі на різних історичних етапах, її структури (педагогічна, психологічна, соціальна, економічна, організаційно-управлінська, просторово-предметна складові), особливостей підготовки педагогів до організації праці учнів на наукових засадах наприкінці XIX-у XX столітті²⁰.

Важливо, що науковий пошук О. Аніщенко ґрунтується на якісному ретроспективному аналізі різнопланової джерельної бази (775 найменувань): архівних одиниць зберігання із фондів архівів Києва, Вінниці, Ніжина, Москви (88 найменувань), літературних джерел у галузі гуманітарних, медико-біологічних, технічних та інших наук, а також новітніх наук, що виникли як суміжні на перетині декількох наукових галузей (педагогіки, психології і соціології праці, ергономіки, прикладної ботаніки та ін.) (667 позицій)²¹.

У монографії чітко простежується авторська точка зору щодо того, що основні тенденції у розвитку НОП учнів і складові наукової організації праці не є сталими характеристиками. Вони зазнавали змін на різних історичних етапах розвитку загальноосвітньої і професійної школи.

На нашу думку, цілком закономірним є те, що у монографії значну увагу приділено перспективним проблемам, серед яких — проектування педагогічного процесу у професійній і загальноосвітній школі на засадах НОП, упровадженню інформаційних технологій навчання у контексті НОП, професійно-педагогічна компетентність педагога у галузі наукової організації праці учнів²². Результати й висновки цього дослідження також можуть бути використані для психолого-педагогічного й санітарно-гігієнічного обґрунтування навчальної праці в умовах інформатизації освіти, вивчення ролі інформаційно-комунікаційних технологій у забезпеченні дидактичних засад НОП суб'єктів педагогічної діяльності, обґрунтування змісту й форм НОП у професійній підготовці дорослих, у т. ч. безробітного населення, в умовах виробництва, здійснення порівняльного аналізу зарубіжного досвіду НОП учнів і педагогічного персоналу, дидактичного обґрунтування дистанційного навчання та ін.

Ще один важливий напрям досліджень, в якому органічно поєдналися проблеми суспільства знань і праці, — це теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю. На основі тривалої дослідницької роботи В. Радкевич обґрунтовує концептуальні засади розвитку професійно-художньої освіти. Вона розкриває інноваційну сутність мети, завдань

²⁰ Там само, с. 10–243.

²¹ Там само, с. 281–321.

²² Там само, с. 244–273.

і дидактичних підходів до формування її змісту з урахуванням історичного вітчизняного досвіду учнівства в художньому ремеслі й сучасних тенденцій підготовки фахівців художніх промислів і ремесел, а також принципів професійно-художнього навчання, що забезпечують розвиток особистості майбутнього фахівця з високим рівнем професійної самостійності, мобільності й творчої самореалізації в декоративно-вжитковому мистецтві.

Провідною ідеєю авторської концепції розвитку професійно-художньої освіти є створення цілісної системи формування творчого потенціалу майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел на основі поєднання педагогічних і мистецьких цінностей у професійно-художньому навчанні, вихованні, розвитку й саморозвитку особистості.

Автор цієї унікальної Концепції доводить, що гуманістична сутність професійно-художньої освіти виявляється у сприянні досягнення фахівцем художніх промислів і ремесел ідеалу як найвищої цінності майстра-митця, суб'єкта культуротворчої професійно-художньої діяльності.

Авторська модель професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у системі „Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла” розроблена з урахуванням культурологічних і психолого-педагогічних положень.

її особливість полягає в організації в єдину систему знань (загальнохудожніх, спеціальних) і практичних умінь на засадах синтезу народного мистецтва й технологій сучасного художнього виробництва, інтеграції змісту і видів професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки²³.

На нашу думку, перспективними є запропоновані теоретичні підходи до відбору і структурування декоративно-вжиткової компоненти змісту професійно-художньої освіти майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел. Доведено, що оволодіння знаннями декоративно-вжиткового мистецтва дає змогу майбутнім виконавцям виробів, що мають утилітарну й художню цінність, зрозуміти унікальність моделі світу, в якій зберігаються і розвиваються конкретні композиційні та структурні побудови мотивів, сюжетів народного мистецтва, досягнень сучасної техніки і технологій, дизайнерської творчості²⁴.

З урахуванням великих можливостей творчої праці та особливості створення руками Майстра творів декоративно-ужиткового мистецтва високої художньої цінності В. Радкевич розробляє методику професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю.

²³ Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти”/В.О. Радкевич. – К., 2010. – С. 28.

²⁴ Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: Монографія/В.О. Радкевич; за ред. Н.Г. Нічкало. – К.: УкрІНТЕІ, 2010. – С. 391.

Системна реалізація ідей суспільство знань і праці у підготовці кваліфікованих робітників у закладах профтехосвіти потребує підготовки викладачів і майстрів виробничого навчання нової генерації. Член-кореспондент НАПН України, директор Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка О. Щербак обгрунтувала положення щодо філософії неперервної професійно-педагогічної освіти та оновлення парадигми підготовки педагога професійної школи в умовах інформаційно-технологічного розвитку.

Цим дослідником розроблено авторську Концепцію професійно-педагогічної освіти, її головну мету та основні завдання, а також запропоновано систему професійно-педагогічної освіти. Вона спрямована на забезпечення, оволодіння громадянами знаннями, вміннями і навичками з обраної галузі професійної діяльності та психолого-педагогічної науки; різними освітньо-професійними програмами; розвитку компетентності та професіоналізму. Система професійно-педагогічної освіти має бути гнучкою, відкритою для взаємодії з різними соціальними системами. У цій системі здійснюється також підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічних та вищих навчальних закладів, педагогічного персоналу для навчання на виробництві, навчання безробітних, навчання дорослих²⁵.

Цілісне дослідження широкого комплексу проблем суспільства знань і праці потребує врахування особливостей нової історичної доби. В умовах динамічного інформаційно-технологічного розвитку на міжнародному та національних рівнях посилюються інтеграційні тенденції в усіх сферах життєдіяльності. Вони помітно впливають на ринок праці, посилюють вимоги до якості підготовки виробничого персоналу для різних соціально-економічних галузей.

За цих умов загострюється увага до теорій людського капіталу, які були обгрунтовані й активно розвивалися в 50-60-х роках минулого століття і набули особливого значення на початку нової історичної доби — третього тисячоліття. Відповідно до теорії human capital людина у процесі різнобічної господарської діяльності виконує багато різних функцій. Три з них віднесено до ключових:

- а) використання продуктивних засобів, що вже існують;
- б) створення нових ідей, теорій, засобів і технологій;
- в) опрацювання і реалізація інноваційних шляхів їх застосування в різних сферах життєдіяльності людини, соціальних інститутів, різних господарських галузей. Зрозуміло, що кожна з цих функцій є динамічною.

²⁵ Щ е р б а к О.І. Професійно-педагогічна освіта: теорія і практика: монографія /О.І. Щ е р б а к/ за ред. Н.Г. Н и ч к а л о. – К.: Паук. світ, 2010. – С. 104.

Водночас наголосимо, що найсучасніші й найзрозуміліші теорії людського капіталу не будуть реалізовані без реальної державної політики²⁶. На нашу думку, у державній стратегії підготовки виробничого персоналу пріоритетною має бути ідея суспільства знань і праці, що інтегрує комплекс взаємопов'язаних теоретико-методологічних і прогностичних підходів.

Streszczenie

W opracowaniu na powyższy temat ukazano ideę społeczeństwa wiedzy i pracy w państwowej strategii kształcenia kadr dla potrzeb gospodarki narodowej; w strategii, która zakłada daleko idącą integrację wielostronnych działań o wymowie teoretycznej i praktycznej oraz z myślą o rozwoju państwa i gospodarki narodowej.

Oprócz opisu strategii przedstawione zostały główne kierunki działalności Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, prowadzącej do skutecznego rozwiązywania ww. problemu. W szczególności analizowany jest kontekst związany z wykonywaniem przez człowieka-pracownika kluczowych funkcji dynamicznych w trakcie różnorodnej działalności gospodarczej. Chodzi w tym przypadku o:

- a) wykorzystywanie już istniejących skutecznych środków nowoczesnego działania badawczego i edukacyjnego;
- b) tworzenie i upowszechnianie nowych idei, teorii i technologii;
- c) wypracowywanie nowych podejść do różnorodnych dziedzin innowacyjnej działalności człowieka, instytucji społecznych i organizacji gospodarczych.

Biorąc pod uwagę aktualny system nauki i oświaty Ukrainy, szczegółowej analizie poddany został znaczący wpływ światowej tendencji globalizacyjnej, wezwań czasu przedstawionych w Białej Księdze Narodowej Oświaty Ukrainy oraz wybitnych osobistości — pedagogów Ukrainy, w tym szczególnie prezesa NANP Ukrainy, prof. Wasyla Kremienia, na kształtowanie się nowych podejść w interesującym nas zakresie społeczeństwa wiedzy i pracy. Spośród innych pedagogów szczególną aktywnością w danym zakresie legitymują się: I. Zjaziun, W. Radkevycz, W. Moskalenko, W. Ognewjuk, A. Tołstouchow, O. Szerbak i inni. (Wśród niewymienionych aż prosi się nazwisko prof. N. Nyczkało, która w danym zakresie spełnia od wielu lat wyróżniającą rolę lidera — przyp. Z.W).

W opracowaniu omówiono też jakościowe cechy ukraińskiej oświaty, w tym: wzrastanie wyraźnego skierowania do człowieka jako do centrum, nieprzerwalność, dostępność, następstwo wszystkich poziomów wiedzy, kształcenie kluczowej kompe-

²⁶Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія/ Н.Г. Ничкало. - К.: Педагогічна думка 2008. - С. 188.

tencji „zdolności uczenia się”, czujność oświaty do szczególnych zapotrzebowań uzdolnionej młodzieży, sukcesywność i porównywalność oświaty — z odwołaniem się do wymiaru ogólnej organizacji, treści nauczania, osiąganego poziomu oświaty oraz stanu kwalifikacji. W tych wszystkich podejściach na plan pierwszy wysuwane są problemy współczesnej wiedzy, ale także problemy współczesnej pracy ludzkiej. Chodzi w szczególności o wiedzę o człowieku, jego osobowości i jego mądrości, jedynie mogącej prowadzić do prawdy. W powyższym nastawieniu bardzo silnie liczą się rozległe aspekty pedagogiczne oraz metodologiczne; oczywiście także naukoznawcze. Wreszcie opracowywane są charakterystyki głównych czynników i prawidłowości współczesnego etapu rozwoju oświaty w strukturze procesów globalizacji oraz dołączania wyższych uczelni Ukrainy do Procesu Bolońskiego.

Przygotował redakcyjnie
prof. Zygmunt Wiatrowski